

РОЗДІЛ 10. ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА

АДАПТАЦІЯ ПІДПРИЄМСТВА ДО УМОВ ЗОВНІШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЙОГО ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ

ADAPTATION OF THE ENTERPRISE TO THE CONDITIONS OF THE EXTERNAL ENVIRONMENT AS A TOOL FOR PROVIDING ITS FINANCIAL SECURITY

Стаття присвячена розробці підходу до визначення адаптації підприємства до змін у зовнішньому середовищі. Проведений аналіз наукових підходів вчених економістів щодо сутності адаптації підприємства. Визначено принципи адаптації підприємства. Розглянуто механізм адаптації підприємства.

Ключові слова: адаптація підприємства, фінансова безпека підприємства, механізм адаптації підприємства.

Стаття посвящена разработке подхода к определению адаптации предприятия к изменениям во внешней среде. Проведен анализ научных подходов ученых экономистов о сущности адаптации предприятия.

Определены принципы адаптации предприятия. Рассмотрен механизм адаптации предприятия.

Ключевые слова: адаптация предприятия, финансовая безопасность предприятия, механизм адаптации предприятия.

The article is devoted to development approach to the definition of enterprise adaptation to changes in the environment. The analysis of scientific approaches scientists economists about the nature of the adaptation of the company. Principles enterprise adaptation. The mechanism of adaptation of the company.

Key words: adaptation enterprises, financial security company, enterprise adaptation mechanism

УДК 65.012.8:338.2

Азаренкова Г.М.

д.е.н.,

професор кафедри фінансів

Харківський інститут банківської справи

Університету банківської справи НБУ

Постановка проблеми. Сучасний стан економічного розвитку України характеризується нестабільністю, непередбачуваністю умов діяльності суб'єктів господарювання, наявністю як внутрішніх так і зовнішніх загроз, низькими темпами розвитку, жорсткою конкуренцією, низьким рівнем рентабельності, недостатнім рівнем фінансових ресурсів тощо. Умови нестабільності та невизначеності, постійний вплив зовнішнього середовища та конкуренції вимагають від підприємства створення такої системи протидії дестабілізаційним факторам, яка б забезпечила ефективний стан функціонування, що здатен протистояти не тільки небезпеці руйнування його організаційної структури і статусу, а й перешкодам у досягненні мети функціонування і розвитку підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями підвищення ефективності управління підприємством за допомогою використання концепції адаптації займалися такі вчені, як С.Б. Алексєєв, О.В.Ареф'єва, М.М. Єрмошенко, В.А. Забродський, Г.В. Козаченко, Є.Ю. Кузькін, Т.С. Клебанова, І.П. Отенко, В.С. Пономаренко, О.В. Раєвнева, В.І. Скуріхін, А.А. Швіндіна та інші, проте існує потреба у теоретичній аргументації часового проміжку виникнення адаптації на підприємстві, обґрунтуванні доцільності застосування адаптаційного шляху розвитку підприємства як соціально-економічної системи та з'ясуванні суб'єкту адаптивних заходів на підприємстві.

Постановка завдання. На основі викладеного можна сформулювати завдання дослідження, яке полягає в розкритті основних засад забезпечення фінансової безпеки підприємства на основі адап-

тації підприємства до загроз зовнішнього середовища.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасних умовах фінансова безпека підприємства втілює основні принципи менеджменту, насамперед ситуаційного підходу в управлінні, що являє собою здатність адекватно та оперативно реагувати на існуючі та нові загрози нормальній підприємницькій діяльності. Фінансова безпека підприємства пов'язана з адаптацією його діяльності до стану зовнішнього та внутрішнього середовища, певними вимушеними змінами в діяльності як реакцією на зміни, що відбулися або очікуються в оточення підприємства.

У перекладі з латинської адаптація це процес пристосування до мінливих умов зовнішнього середовища; пристосування будови і функцій організмів до умов навколишнього середовища.

Згідно зі словником С.І. Ожегова адаптація – «це пристосування організму до мінливих зовнішніх умов» [1].

Але з розвитком сучасної наукової думки зміст цього поняття постійно трансформувався та використався у тому числі і у контексті діяльності підприємства.

Так, на думку Г.В. Козаченко адаптація підприємства це внесення змін в діяльність підприємства з метою забезпечення економічної безпеки. [1].

С.Б. Алексєєв розглядає адаптацію як процес розроблення і реалізації дій, спрямованих на зміни внутрішнього середовища підприємства згідно з вимогами зовнішнього середовища [2].

З точки зору Є.Ю. Кузькіна це процес пристосування функціональних підсистем функціональних

підсистем економічної системи підприємства до динамічних умов зовнішнього середовища шляхом узгодження цілей, завдань, принципів, методів, інструментів, процесів і ресурсного забезпечення функціональних підсистем з аналогічними складовими системоутворюючих елементів зовнішнього середовища [3].

Дослідивши зміст поняття «адаптація підприємства» треба відзначити відсутність у вчених єдиного погляду на сутність адаптації підприємства, оскільки більшість науковців розглядають адаптацію підприємства як процес пристосування до мінливого середовища.

Поняття адаптації є універсальним, воно включає в себе і пристосування до змін шляхом внесення поправок в діяльність чи внутрішній організації підприємства, які стосуються стратегічних цілей, і підходу до управління.

На сьогоднішній день, в умовах глобальних трансформаційних процесів, вітчизняні підприємства у своїй діяльності стикаються з альтернативним вибором: пристосування до сучасних систем та принципів господарювання або поступове зниження прибутковості і, як наслідок, шлях до банкрутства. Така ситуація обумовлена тим, що змінність факторів зовнішнього середовища може призвести до виникнення певного дисбалансу між ним та підприємством і викликати необхідність корекції діяльності організації з урахуванням нових викликів.

Нестабільність зовнішнього середовища і невідомість інформації про нього дуже часто приводять до обставин, за яких реалізація планів підприємства є неможливою. Тому, для забезпечення стійкості функціонування в ринкових умовах господарювання для підприємства виникає нагальна потреба зміни системи управління. Вдосконалена система управління підприємством повинна володіти такими адаптивними властивостями, які б дозволяли швидко та гнучко реагувати на різноманітні зміни зовнішнього середовища.

Ще на етапі створення підприємства підприємець повинен усвідомлювати, що майбутня його діяльність буде проходити всередині і під впливом зовнішнього середовища. Буквально все, що впливає на прийняття рішень у процесі діяльності, може бути включене в поняття зовнішнього середовища.

Через те, що динамічність мінливості умов господарювання є вражаючою, будь-який суб'єкт господарювання повинен бути забезпеченим механізмом адаптації до мінливості умов існування. Адаптація не завжди носить пасивний характер, більше того, наразі у промислових підприємств є потреба у розробці й впровадженні саме активного механізму адаптації до середовища, що передбачатиме не просто пристосування, а й вплив, у межах можливостей підприємства, на середовище господарювання. Активна адаптація передбачає пристосування ново-

введень в зовнішньому середовищі, а це можливо лише за рахунок постійного моніторингу та аналізу змін навколишнього середовища.

У результаті аналізу виявляються загрози підприємству, що містяться у зовнішньому середовищі і можливості, які надає йому це середовище. За допомогою експертів і відповідних методів оцінюють ступінь впливу кожного фактора-загрози та реальності кожної можливості, їх градацію за важливістю. Виявляють критичні для підприємства загрози та найбільші реальні та бажані можливості.

Основними принципами адаптації підприємства до загроз зовнішнього середовища виступають [5]:

- комплексність;
- результативність контролюваність;
- принцип основної ланки;
- стратегічна спрямованість;
- системність;
- ефективність.

Фінансову безпеку підприємства слід розглядати як міру гармонізації у часі та просторі фінансових інтересів підприємства з інтересами складових оточуючого середовища – держави, ринку, конкурентів.

Звідси можна зробити висновок, що підприємство тільки тоді знаходиться в належному стані фінансової безпеки, коли його фінансові інтереси певною мірою узгоджені з інтересами суб'єктів господарювання зовнішнього середовища: споживачів, постачальників, конкурентів, інвесторів, держави.

Елементом фінансової безпеки будуть саме фінансові інтереси – економічні цінності, важливі потреби власників, керівників і персоналу підприємства, реалізація яких забезпечує досягнення мети діяльності підприємства.

Фінансово-економічні інтереси підприємства, в першу чергу, обумовлені його позицією на ринку і конкурентоспроможністю його товарів. Фінансові інтереси пов'язані також з наявністю та доступністю грошових засобів, а звідси – з доходами на інвестований капітал чи позики.

Узгодження інтересів підприємства з інтересами зовнішнього середовища здійснюється у процесі його адаптації.

Зміна зовнішнього середовища діяльності підприємств і його вплив на їхню діяльність розглядаються як вихідне посилання до адаптації підприємств.

Структурно механізм адаптації підприємства до зовнішнього середовища представлено на рис. 1.

Метою адаптації підприємств до факторів впливу зовнішнього середовища є забезпечення фінансової безпеки підприємства за допомогою підвищення ефективності використання фінансових ресурсів, забезпечення балансу фінансових інтересів із суб'єктами зовнішнього середовища,

зміцнення або збереження його ринкових позицій для забезпечення конкурентоспроможності продукції.

Адаптація суб'єкта господарювання до змінного зовнішнього середовища і пов'язаними з ним впливами окремих факторів середовища може бути параметричною і структурною.

Параметрична адаптація припускає зміну параметрів внутрішніх систем підприємства, таких як освоєння виробництва нової продукції чи нової технології, зміна ринків збуту чи цінової політики підприємства

Структурна адаптація передбачає зміну самої структури внутрішньої системи підприємства, появу нових внутрішніх систем, реорганізацію чи ліквідацію існуючих [5].

Адаптація підприємств до змін супроводжується застосуванням різних методів управління, націлених на досягнення кінцевих результатів виробничої діяльності. На практиці дана адаптація проводиться шляхом інновацій у сфері організації виробництва, так звані резерви вдосконалення:

- резерви поліпшення використання основних фондів – можливість більш повного завантаження

виробничих потужностей, підвищення змінності роботи устаткування;

- резерви підвищення якості продукції – поліпшення техніко - економічних параметрів виробів, що випускаються;

- резерви скорочення часу виробництва (скорочення виробничого циклу, зменшення розмірів виробничих запасів).

Мельник А.О. у своїх дослідженнях зробила спробу виділити наступні види адаптації підприємства: статичну та динамічну, групову та індивідуальну; постійну, періодичну та тимчасову; кількісну, якісну та модуляційну, комплексну та конкретну, спрямовану на розвиток та спрямовану на виживання адаптації [6, с. 136–138].

Статична адаптація – це результат раніше вироблених адаптивних реакцій на зовнішній вплив і формує адаптаційний потенціал підприємства. Статична адаптація – передбачає існування на підприємстві вже набутих властивостей за допомогою яких підприємство адаптувалось до зовнішнього середовища.

Динамічна адаптація – процес взаємодії підприємства з чинниками зовнішнього середовища

Рис. 1. Структурна схема механізму адаптації

спрямований на пристосування до них у процесі здійснення підприємницької діяльності. Динамічна адаптація направлена на формування властивостей, що забезпечують та прискорюють пристосування підприємства до змін зовнішнього середовища. Якщо розглядати особливості цих видів адаптації в умовах кризи, варто зазначити, що статична адаптація підприємства визначає його спроможність протистояти негативним впливам фінансової кризи. Динамічна адаптація є актуальною в період прояву кризових явищ, оскільки вона спрямовується на пошук шляхів пристосування і виживання підприємства у складних економічних умовах [3].

Індивідуальна адаптація передбачає інтеграцію реакцій цілісної системи, спрямованих на підтримку її стійкості при постійних змінах внутрішніх та зовнішніх умов функціонування. Індивідуальна (самостійна) адаптація передбачає пристосування підприємства до зовнішнього середовища самотужки.

Групова адаптація заснована на різних формах взаємодії між господарюючими суб'єктами, що спрямовані на забезпечення самозбереження та розвитку у мінливих умовах зовнішнього середовища. Цей вид адаптації становить цілеспрямовану, ще більш, інтегровану сукупність індивідуальних адаптацій.

Групова адаптація використовується групою підприємств які об'єднуються з метою пристосування до змін зовнішнього середовища спільними зусиллями. Серед розглянутих видів адаптації на наш погляд більш ефективною в умовах кризи є групова адаптація, яка спрямована на збереження економічних інтересів декількох підприємств чи окремого регіону чи визначеної галузі. Саме групова адаптація забезпечить розробку оптимальних засобів боротьби із кризою, індивідуальна адаптація може забезпечити вихід з кризи одного підприємства та одночасно створити ще більш негативні умови для функціонування його контрагентів.

Індивідуальна адаптація в умовах кризи лише загострить негативні впливи зовнішнього середовища на роботу підприємств.

Тимчасова адаптація передбачає використання засобів та інструментів адаптації лише у випадках гострої потреби, при досягненні бажаного результату використання адаптаційних засобів припиняється.

Періодична адаптація передбачає зміни у системі управління тільки при зміні зовнішнього середовища, пристосувавшись до середовища підприємство припиняє використовувати засоби адаптації у процесі управління.

Постійна адаптація використовується підприємствами у нестабільному, швидко мінливому середовищі, передбачає безперервне викорис-

тання засобів адаптації у процесі управління. В умовах кризи підприємства як правило радикально змінюють звичні методи управління і вони, як правило, є характерними засобами саме тимчасової адаптації.

Кількісна адаптація – передбачає зміну концентрації використання засобів адаптації, що спрямовані на пристосування підприємства.

Якісна адаптація – передбачає використання нових та новітніх засобів, які б сприяли процесу пристосування підприємства до зовнішнього середовища.

Модуляційна адаптація – передбачає зміни у використанні вже існуючих на підприємстві засобів та інструментів пристосування до середовища. Для кризових умов господарювання оптимальним є модуляційна адаптація яка поступово трансформується в якісну. Якісна адаптація має можливість забезпечити нормальне функціонування підприємства не змінюючи його активи і пасиви у значній мірі, використовуючи при цьому його потенціал.

Висновки з проведеного дослідження. З наведеного вище можна зробити наступні висновки. Адаптація підприємства як інструмент забезпечення фінансової безпеки підприємства з нашої точки зору передбачає внесення змін у його діяльність з метою гармонізації інтересів підприємства як реакції на вплив загроз зовнішнього середовища та забезпечення його фінансової безпеки. Розглянуто види адаптації, принципи, на яких базується процес адаптації підприємства, а також структурний механізм адаптації підприємства. Визначено, що відсутність швидкої реакції підприємства на зміни у зовнішньому середовищі може призвести до серйозних наслідків.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Козаченко А. В., Пономарев В. П., Ляшенко А. Н. Экономическая безопасность предприятия: сущность и механизм обеспечения : монография – К. : Либра, 2003. – 280 с.
2. Алексєєв С.Б. Формування адаптивного управління підприємством вугільного машинобудування : автореф. Дис. канд. екон. наук : 08.06.01. – Донецьк, 2003 // www.nbuu.gov.ua
3. Кузькін Є.Ю. Проблеми адаптації підприємств до умов зовнішнього середовища : монографія . – Київ : Зовнішня торгівля, 2008. – 236 с.
4. Шкарлет С. Теоретичні та економічні основи розвитку наукової категорії «безпека» / С. Шкарлет // Сіверянський літопис. – 2007. – № 3. – С. 112-117.
5. Крисько Ж. Л. Адаптація підприємства до зовнішнього середовища через механізм реструктуризації / Жанна Крисько // Галицький економічний вісник. – 2009. – № 2. – С. 38-42.
6. Мельник А.О. Становлення та розвиток поняття «адаптація підприємства» / А.О. Мельник // Вісник Технологічного університету Поділля. – 2004. – Ч. 2, Т. 2., № 1. – С. 135–138.